

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

HELLIGÅNDSHUSET

FRIMANDS KVARTER, KØBENHAVNS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	14.01.2016
Besigtiget af:	Laura Boelskifte
Journalnummer:	2010-7.82.07/101-0001
Kommune:	Københavns Kommune
Adresse:	Valkendorfsvej 23, 1151 København K.
Betegnelse:	Helligåndshuset
Fredningsår:	1984
Omfang:	<i>Helligåndshuset (ca. 1470, restaureret og ombygget af H.B. Storck 1894-96).</i>

BYGNINGSBESKRIVELSE

Helligåndshuset ligger midt i Københavns Frimands Kvarter. Anlægget består af en vestvendt klosterfløj, der mod nordvest er sammenbygget med en mindre fløj fra 1960'erne og mod sydvest med Helligåndskirken. Nærværende beskrivelse omhandler den vestvendte klosterfløj Helligåndshuset.

Den store klosterfløj er grundmuret i to etager og opført i munkesten i munkeskifte. Bygningen er 32 meter lang og 12 meter bred. Alle mure står i rødt, blankt murværk med murankre. Murene afsluttes af kamtakke gavle med rundbuede murblændinger og et gesimsbånd med savsnit. Nordgavlen har rester af middelalderligt murværk, mens den søndre fløj, der er sammenbygget med Helligåndskirken, er en moderne rekonstruktion og en middelalderlig fortolkning. Klosterfløjen ligger forskudt i forhold til kirkens vestgavl, hvor halvdelen af fløjens søndre gavl er fritlagt. Her ses en velbevaret spidsbuet portal. Portalen er anbragt i et murfremspring med rigt profilerede ledføjninger, som danner en bred ramme om en smal, mindre dør, der nu delvist er tilmuret. I den nordvendte gavl ses tilmurede spids- og rundbuede åbninger, der fremstår som murblændinger. Taget er et ubrudt heltag med røde tegl. Vinduerne er placeret taktfast i dybe nicher med murfremspring og er i stueetagen spidsbuede med skråtstillede, murede sålbænke, mens de på første sal er mindre og rundbuede. Der ses endvidere enkelte fladbuede vinduer. Vinduerne er alle blyindfattede støbejernsvinduer med diagonal opsprosnings.

Helligåndshusets stueetage udgør en stor enkel, højloftet søjlehal med et naturstensgulv med nedfældede gravsten, hvidkalkede mure med lofter bestående af ti krydshvælv, hvilende på fire slanke, ottekantede granitsøjler placeret i midteraksen. Vinduerne sidder i dybe, spidsbuede nicher med profilerede led. Imellem vinduerne ses lave spidsbuede nicher. Mod syd fører en nyere, dobbeltfløjet trædør med en nyere, foranstående opsproset glasdør til Helligåndskirken,

og en nyere, dobbeltfløjet trædør med et nyere glasparti fører til pladsen foran kirken. Mod vest fører en nyere trædør til tilbygningen. På de kalkede vægge ses spor af murstik fra tidligere åbninger, ligesom der ses seks forskellige gravsten udført i sandsten og marmor placeret på væggen. Der er adgang til bygningens første sal fra den nyere tilbygning. Første sal har en nyere planløsning og er indrettet med en stor gavlvendt højloftet, søndre sal med kig til en del af tagværket. Den øvrige del af første sal er indrettet med kontorlokale, depoter samt en konfirmandstue. Fra konfirmandstuen giver en loftsløse adgang til tagetagen. Tageetagen er åben og uudnyttet og anvendes til opbevaring. Første sal er karakteriseret ved nyere overflader, herunder linoleumsgulv, pladelofter og nyere skillevægge. Der er nyere bygningsdele og -detaljer, herunder nyere pladedøre med indfatninger samt nyere faste skabe. Tagedagen har ældre overflader, herunder ældre bræddegulve, ældre trapper samt synligt tagværk med understrøgne tegl. Overalt i anlægget er det middelalderlige murværk bevaret med ældre blændinger, murstik og nicher.

— BYGNINGSHISTORIE

Helligåndshuset nævnes første gang i kilderne i 1304 og er blandt Københavns ældste bygninger. Et helligåndshus var en velgørenhedsinstitution, der tog sig af de fattige og syge og forældreløse børn. Bygningen har haft en omskiftelig historie. I 1469 omdannede Christian 1. institutionen til et kloster. Dette blev som følge af reformationen nedlagt, og derefter kom bygningen til at fungere som hospital indtil Christian 4. i 1606 oprettede et tugt- og børnehus her. Fra 1607 kom tugthuset til at omfatte alle bygninger mellem Helligåndskirken og Gråbrødre Torv. Fra 1611 blev der også indsat kvinder. Da pesten rasede i København i 1619, blev tugthuset midlertidigt lukket. Da det genåbnede i slutningen af 1620, blev der også indsat personer dømt for 'uærlige gerninger'. Anstalten blev dermed en straffeanstalt. Det gør tugthuset til landets første statslige anstalt til frihedsberøvelse. Frederik 3. nedlagde tugthuset i 1650.

Helligåndskirken var oprindeligt en del af Helligåndshospitalet, der blev grundlagt omkring 1295. Kirken, der før 1881 kaldtes Helliggeist, blev senere sydfløj i Helligåndsklostret, oprettet i 1474 af Christian 1. Det nuværende Helligåndshus udgjorde vestfløjen i anlægget. Middelalderbygningen blev udvidet, og 1582-94 fuldenste Hans van Steenwinckel et påbegyndt tårn med spir. Våbenhuset blev opført i 1620. I 1672 blev der tilføjet et rundt gravkapel af Lambert van Haven. Under Københavns brand i 1728 led Helligåndskirken stor skade. Efterfølgende blev kirken restaureret af J.C. Krieger med samme loftshøjde i de oprindelige tre skibe. Det høje spir genskabtes 1878-80 af H.B. Storck, der også lod den oprindelige portal i syd flytte

til kirkens nye hovedindgang i vest. Storck stod desuden for en nyindretning af kirkerummet med inventar.

Helligåndshuset er den bevarede vestre fløj i et klosteranlæg, der oprindeligt var sammenbygget med en nordre og østre fløj, der sammen med Helligåndskirken omgav en klostergård. Søjlesalen var i middelalderen klosterets sygestue, som via en portal var sat i forbindelse med kirkerummet. Hensigten med denne placering har antageligt været at de syge skulle kunne følges direkte til gudstjeneste. Således kan søjlesale opfattes som en del af kirkerummet. Fra 1651 i henved 200 år var søjlesalen anlæggets gravkapel.

Helligåndshuset ydre og indre bærer præg af to markante restaureringer i 1894-96 og i 1904 af Storck. Den nordre gavl har resterne af middelalderligt murværk, mens den søndre fløj, der er sammenbygget med Helligåndskirken, er en moderne rekonstruktion og middelalderlig fortolkning. Bygningens øvre vinduesfag er overvejende nyere og en rekonstruktion af Storck.

I årene 1894-96 undergik Helligåndshuset en renovering og blev ført tilbage til et middelalderligt udtryk, hvorved sygesalens søjler blev fritlagt for det murværk, der havde omgivet dem. I den forbindelse blev førstesalen indrettet til brug for et udvalg, der behandlede folkekirkens forfatningsmæssige forhold. I 1918 flyttede menighedsrådet ind, og der etableredes folkebibliotek i søjlesalen. Salen indeholdt bibliotek frem til 1957. Søjlesalen blev renoveret i 1967, og den vestvendte tilbygning blev opført. I dag anvendes salen til udstillingslokale og til kirkelige formål.

— KILDER

http://www.kulturarv.dk/1001fortaellinger/da_DK/helligaandshuset-i-koebenhavn

[http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Arkitektur/Danske_kirker_H-H%C3%A5/Hellig%C3%A5ndskirken](http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Arkitektur/Danske_kirker/_H-H%C3%A5/Hellig%C3%A5ndskirken)

Helligaandskirken i København, Et historisk tilbageblik. Bjørn Kornerup. København. Gyldendal Nordisk Forlag 1949.

Udstillingstekst. Helligåndshuset.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi ved Helligåndshuset knytter sig til beliggenheden i Københavns middelalderlige bykerne. Det samlede anlæg, der omfatter Helligåndshuset, Helligåndskirken samt den yngre tilbygning, der er indhegnet af nyere mure, indgår i et samspil, som skaber et markant og enestående kulturmiljø, der vidner om et middelalderligt anlæg. De i dag bevarede pladser og fritlagte arealer foran Helligåndshuset og Helligåndskirkens lader bygningerne stå solitært, hvilket giver anlæggets bygninger et monumentalt og kraftfuldt udtryk.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi knytter sig til Helligåndshuset som en del af et middelalderligt klosteranlæg, som har haft en omskiftelig historie og har fungeret som hospital, kloster, tugthus og kapel.

Hertil kommer fløjen, der er opført i rødt, blankt murværk med de kamtakke gavle med de rundbuede murblændinger. Endvidere kommer de spids- og rundbuede åbninger samt ubrudte tagflader, som fastholder den oprindelige middelalderarkitektur. Ved klosterets opførelse var det vigtigt, at bygningerne markerede sig i byen. Samtidig var det vigtigt, at klosterets bygninger var neddæmpede og underlagde sig kirkens rigere udsmykning.

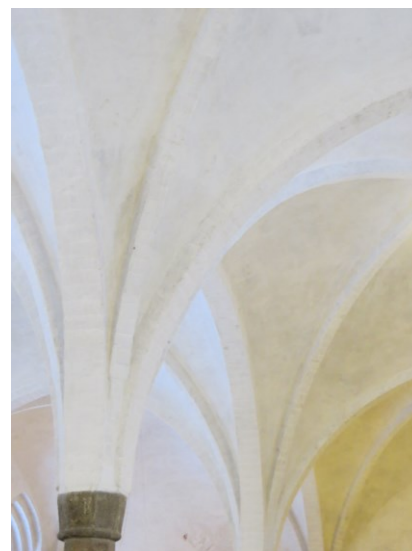
I det indre relaterer den kulturhistoriske værdi sig til stueetagens bevarede grundplan med det store, karakterfulde, enkle hvælvede rum med pudsede og kalkede vægge og lofter og midterstillede granitsøjler og dybe spidsbuede vinduesnicher, som giver et udpræget middelalderligt udtryk. De mange gravsten i gulvet og på væggene vidner om bygningens anvendelse til gravkapel. Den direkte forbindelse til kirkens rum har ligeledes en kulturhistorisk værdi, da det har været væsentligt med en forbindelse mellem de syge, der skulle have adgang til kirkelige ceremonier.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

I det ydre knytter den arkitektoniske værdi sig til det samlede anlæg med Helligåndskirken og Helligåndshuset, hvor de to bygningers ensartede materialeholdning i den røde, flammede mursten samles til en harmonisk helhed. I det ydre knytter der sig arkitektonisk værdi til Helligåndshuset opført som et enkelt, men kraftfuldt og sluttet bygningsværk med gedigne mure med kamtakke gavle og teglhængte, ubrudte tagflader. Detaljeringen er sparsom, men desto mere virkningsfuld. Det gælder de enkle murstensdetaljer, herunder savsnitsgesimser, blændinger, kamtakke gavle og indfatningerne

af formsten, der danner skyggevirksomheder, som understreger bygningsåbninger og overgange og giver et elegant ydre. Herudover er der munkesten, som varierer mellem lyse, mørke og næsten sorte sten, og som skaber et levende spil til bygningens facade. Vinduerne har tillige stor indvirkning på den samlede arkitektoniske oplevelse. Det gælder især den taktfulde placering og den ens udformning samt variationen mellem etagerne. Hertil kommer at de kraftige, skrånede sølbænke, de spidsbuede blændingsfelter og runde puds-felter er med til at styrke takten og give bygningen et middelalderligt udtryk.

I det indre knytter den arkitektoniske værdi sig til det store, ubrudte generøse, højloftede rum med naturstensgulvet, de pudsede og kalkede vægge og de hvælvede lofter, der hviler på ottekantede søjler, hvis konstruktion skaber karakterfulde rum. Det velproportionerede, store, ubrudte rum med dybe, spidsbuede åbninger og hvælv danner et karakterfuldt lysindfald.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier ved Helligåndshuset knytter sig til den middelalderlige klosterfløj opført i to etager i rødt, blankt murværk med alle bygningsdele og -detaljer. Bygningsdele- og detaljer inkluderer de kamtakkede gavle, gesimsbånd, murankre, spor af ombygninger over tid, spids- og rundbuede åbninger, der fremstår som murblændinger, det ubrudte teglhængte heltag, det sydvendte indgangsparti med en spidsbuet åbning i røde og sorte tegl og gavlen med aftrapningen hængt med tegl. Hertil kommer støbejernsvinduerne med diagonal opsprosnings i rund- spids- og fladbuede nicher. Endelig skal nævnes den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til stueetagens store, højloftede rum med naturstensgulv, hvidkalkede mure med krydshvælvede lofter, der hviler på midterstillede, ottekantede søjler af granitsten, de dybe spidsbuede nicher, alle ældre og traditionelt udførte bygningsdele og -detaljer, herunder vinduer, spor af murstik samt nedfældede gravsten i gulv og vægge. På bygningens første sal samt tagetagen knytter de bærende fredningsværdier sig til de ældre bræddegulve, til tagværket samt de ældre trapper. Endvidere knytter der sig bærende fredningsværdier til den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.